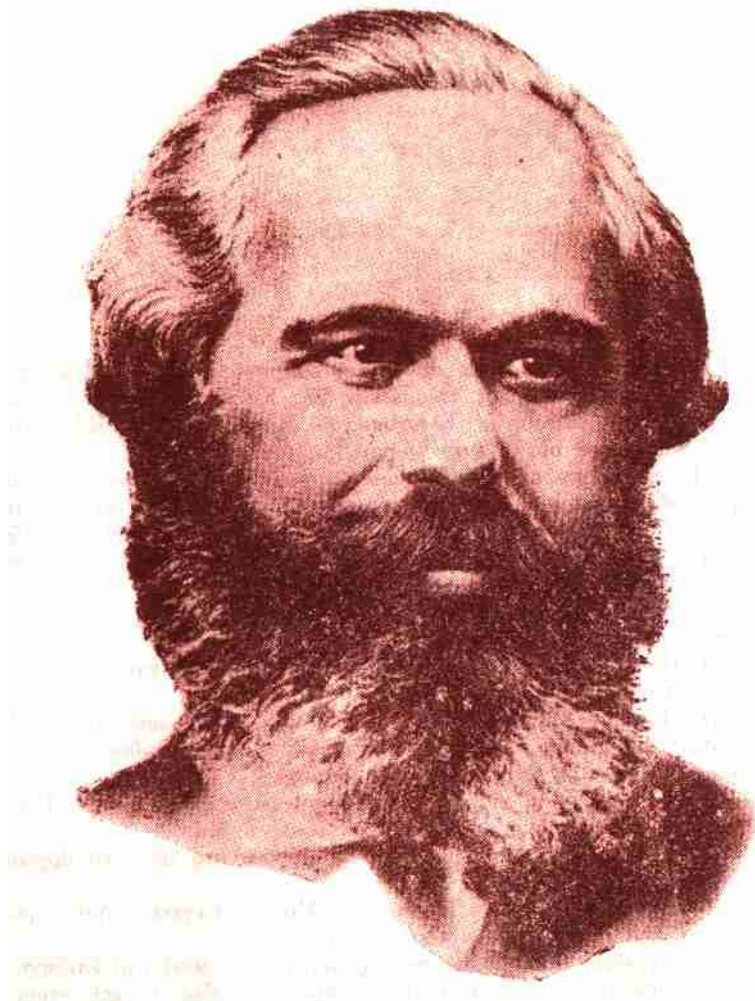

Η Μαρξιστική οικονομική θεωρία, σε αντίθεση με την Νεοκλασική θεωρία λαμβάνει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και όχι το μεμονωμένο άτομο ως βασική μονάδα ανάλυσης.

Αυτός ο τρόπος εκκίνησης της Μαρξιστικής θεωρίας αγνοεί το άτομο και τις επιλογές του;

Ποια αναλυτικά πλεονεκτήματα δημιουργεί η εστίαση της Μαρξιστικής θεωρίας στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων έναντι της Νεοκλασικής θεωρίας;¹

«Όπως και γενικά σε κάθε ιστορική, κοινωνική επιστήμη, έτσι και στην πορεία των οικονομικών κατηγοριών πρέπει κανείς πάντα να θυμάται ότι στο νου, όπως και στην πραγματικότητα, το υποκείμενο – εδώ η σύγχρονη αστική κοινωνία - είναι δοσμένο και ότι οι κατηγορίες εκφράζουν άρα μορφές ύπαρξης, υπαρξιακούς προσδιορισμούς, συχνά ξεχωριστές μόνο πλευρές αυτής της καθορισμένης κοινωνίας, αυτού του υποκειμένου, και ότι άρα η κοινωνία αυτή και επιστημονικά με κανένα τρόπο δεν αρχίζει μόνο από τη στιγμή που γίνεται λόγος γι' αυτή σαν τέτοια.»²

¹ Εργασία στα πλαίσια του μαθήματος «Μαρξιστική Πολιτική Οικονομία», ΑΣΟΕΕ (Καθ. Α. Βλάχου)

² Η μέθοδος της πολιτικής οικονομίας, Κ. Μαρξ, από τα Grundrisse, στο βιβλίο Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), 1993, σελ. 53.

Εισαγωγή: Μέθοδος και Αντικείμενο των δύο θεωριών

Το ζήτημα της ανάλυσης, και μάλιστα της εστίασής της, των δύο θεωριών, της Μαρξιστικής θεωρίας (Μθ) και της Νεοκλασικής θεωρίας (Νθ), θέτει εκ των πραγμάτων υπό εξέταση την μέθοδο και το αντικείμενο κάθε θεωρίας.

Ο Μαρξισμός αποδέχεται ως μεθοδολογικά εργαλεία τον ιστορικό και διαλεκτικό υλισμό, κάνοντας βέβαια χρήση των σύγχρονων επιστημονικών εργαλείων, όπως τα μαθηματικά, η στατιστική, η δημογραφία κλπ. Αυτό σημαίνει ότι αποδέχεται τους νόμους της διαλεκτικής στην ιστορική τους εξέλιξη. Ο Μαρξισμός αντλεί τα εργαλεία του από την μελέτη των φυσικών και κοινωνικών επιστημών, μελέτη που ανάγει στη συνέχεια σε φιλοσοφικά συμπεράσματα.

Η Νθ από την άλλη δεν αναγνωρίζει συγκεκριμένο φιλοσοφικό υπόβαθρο, όμως αποκλείει τα εργαλεία του μαρξισμού. Και αυτό γιατί η διαλεκτική αποκλείει τις άλλες μεθόδους. Η Νθ δίνει βαρύνουσα σημασία στα μαθηματικά, δηλαδή στην επεξεργασία, πρόγνωση, πρόβλεψη, οικονομετρία κλπ.

Η Μθ ορίζει ως αντικείμενο της Π.Ο., τις σχέσεις παραγωγής σε συνάρτηση με τις παραγωγικές δυνάμεις (παρά τις διαφορετικές θεωρήσεις της σημασίας των παραγωγικών δυνάμεων από τους Μαρξιστές).

Σύμφωνα με τους Ν., το αντικείμενο της Π.Ο. είναι η επιστημονική μελέτη της ιστορικής εξέλιξης και λειτουργίας των θεσμών και μηχανισμών που αποτελούν την οργάνωση της οικονομικής ζωής μιας κοινωνίας. Από τον ορισμό αυτό το «πολιτική» αίρεται.

Μέρος Α': Το Υποκείμενο

Η Νθ επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην ανταλλαγή, σχεδόν αδιαφορώντας για την παραγωγή, την διανομή και την κατανάλωση. Το υποκείμενο της είναι η μονάδα. Η «μονάδα» αυτή όμως, σε καμιά περίπτωση δεν ταυτίζεται με το άτομο. Είναι μαθηματική έννοια και αφορά το σύνολο κάποιων ιδιοτήτων. Μονάδα είναι το νοικοκυριό, η επιχείρηση ή οι επιχειρήσεις στο σύνολό τους, το κράτος.

Αντίθετα, η Μθ ενδιαφέρεται για τις σχέσεις στα επίπεδα της παραγωγής, της διανομής, της ανταλλαγής και της κατανάλωσης. Έχει ως υποκείμενο της, τις τάξεις, δηλαδή συγκεκριμένες ομάδες με συγκεκριμένα γενικά χαρακτηριστικά. Η τάξη είναι μια καθολική κατηγορία, διακρίνεται όμως σε γενικές κατηγορίες, κι αυτές σε ειδικές κατηγορίες. Τέλος οι ειδικές κατηγορίες διακρίνονται σε μοναδικές ή ατομικές κατηγορίες και μ' αυτόν τον τρόπο ο Μ. προσεγγίζει το άτομο. Το κριτήριο του Μ. είναι η θέση του ανθρώπου στην οικονομική δραστηριότητα.

Η Ν. σχολή, δεν αναγνωρίζει τέτοια ιεράρχηση. Το κριτήριο της για το υποκείμενο, είναι απλά και μόνο η συμμετοχή στην οικονομική δραστηριότητα. Επειδή όμως η συμμετοχή από μόνη της δεν βοηθάει στην ανάλυση των «μονάδων», αναγκάζονται να καταφύγουν στην ψυχολογία. Έτσι μελετάνε τις προτιμήσεις, τις προσδοκίες και υποβιβάζουν την ανάλυσή τους προς το άτομο σαν προσωπικότητα, αφού τελικά η μελέτη τους δεν βοηθάει στην κατανόηση του ατόμου, ως κυρίως οικονομικό άτομο,

άτομο που παράγει. Μ' αυτόν τον τρόπο άλλωστε ανακυκλώνουν και τον ιδεαλισμό που έχουν ως αφετηρία: θεωρούν ως δεδομένο αυτό που πρέπει να αποδείξουν, το πώς διαμορφώνονται οι ανθρώπινες συνειδήσεις, το εποικοδόμημα σε συνάρτηση με την παραγωγή. Η Νθ θεωρεί το εποικοδόμημα ως ξένο προς την οικονομική βάση και με αυτό δεδομένο, προσπαθεί να εξηγήσει την οικονομική δραστηριότητα. Η Μθ θεωρεί το εποικοδόμημα ως «παράγωγο» - διαλεκτικά πάντα - της οικονομικής βάσης, αναγνωρίζοντας βέβαια πως το πρώτο αντεπιδρά στη δεύτερη.

«Οι άνθρωποι στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους, συνάπτουν σχέσεις καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σχέσεις παραγωγής, που αντιστοιχούν σε μια ορισμένη βαθμίδα ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων».³ Οι Ν. παραβλέπουν αυτήν την αλήθεια και την αποσιωπούν πλήρως.

Όσον αφορά, την ιστορική διάσταση της επιστήμης, αρκεί να θέσουμε το ερώτημα στον εκπρόσωπο της Νθ: Σε ποιόν ανήκει το προϊόν της εργασίας; Και χρειάζεται να του τεθεί γιατί ο ίδιος δεν το θέτει. Ο Μαρξισμός απαντά στην ερώτηση αυτή με μια ιστορική αναδρομή από το πρωτόγονο κοινοτικό σύστημα, όπου δεν υπάρχει ακόμα η έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας, περνάει στο δουλοκτητικό, όπου το προϊόν της εργασίας του δούλου ανήκει στον δουλοκτήτη. Συνεχίζει με το φεουδαρχικό σύστημα, όπου οι αξίες χρήσης παράγονται από τους δουλοπάροικους για τους φεουδάρχες και φτάνει στον καπιταλισμό, όπου το προϊόν της εργασίας του μισθωτού εργάτη καρπώνεται από τον καπιταλιστή. Στην προσπάθεια της αστικής πολιτικής οικονομίας, στα πλαίσια της οποίας κινείται και η Νθ, να δικαιολογήσει την ατομική ιδιοκτησία και, ως εκ τούτου την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, ο Μαρξισμός απαντά με την ολοκληρωμένη πρόταση για κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας, για ιδιοποίηση του προϊόντος της εργασίας από τους παραγωγούς του, για κατάργηση της εκμετάλλευσης της εργασίας του ανθρώπου από άλλον άνθρωπο. Αυτό δείχνει και το ενδιαφέρον του Μαρξισμού για το άτομο, όχι όμως για ένα άτομο, ή για **κάποιο** άτομο, άλλα για το κοινωνικό άτομο. Ο Μαρξισμός αντιλαμβάνεται το άτομο ως ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων.

Να σημειωθεί ότι οι Ν. υποχωρούν από θέσεις της κλασικής αστικής Π.Ο., του Σμιθ και του Ρικάρντο, οι οποίοι αναγνώριζαν τις τάξεις ως υποκείμενα της οικονομικής δραστηριότητας. Οι «τρεις μεγάλες, αρχικές και συστατικές τάξεις της πολιτισμένης κοινωνίας» είναι, κατά το Σμιθ, αυτοί που ζουν από το νοίκι, αυτοί που ζουν από την αμοιβή της εργασίας και αυτοί που ζουν από το κέρδος.⁴

Μέρος Β': Τα αναλυτικά πλεονεκτήματα

Το βασικό πλεονέκτημα της Μ. θεώρησης έναντι της Ν. είναι ότι έχει την δυνατότητα να μελετά τα οικονομικά φαινόμενα στην εξέλιξη και την διαδοχή τους, την αλληλοδιαδοχή των τρόπων παραγωγής. Έτσι μπορεί να προσεγγίζει και τα αντίστοιχα εποικοδομήματα.

³ Κριτική της πολιτικής οικονομίας: Πρόλογος, Κ. Μαρξ, στο βιβλίο Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), 1993, σελ. 44.

⁴ Άνταμ Σμιθ, «Ο πλούτος των Εθνών», τόμος 1^{ος}, σελ.: 231-2.

Ας θέσουμε όμως κάποια ερωτήματα στον αστό οικονομολόγο: Τι έχει να μας πει για τον αγύρτη, τον απατεώνα, τον ζητιάνο, τον πεινασμένο, τον άπορο και τον εγκληματία; Αυτοί δεν υπάρχουν για την Π.Ο., αλλά μόνο για τα μάτια των γιατρών, των δικαστών, του νεκροθάφτη; Η Νθ δεν αναγνωρίζει τον μη απασχολούμενο. Αυτή είναι και η βάση που στηρίζεται το πρόβλημα της Νθ να εξηγήσει την ανεργία. Αντίθετα, η Μθ προσεγγίζει αυτήν την ατομική θέση – ή τραγωδία – με τον νόμο της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης. «*Επομένως, ο εργατικός πληθυσμός, παράγοντας ο ίδιος τη συσσώρευση του κεφαλαίου, παράγει ταυτόχρονα, σε αυξανόμενη έκταση τα μέσα που τον κάνουν σχετικά υπεράριθμο.*»⁵ «*Ο εργατικός αυτός υπερπληθυσμός αποτελεί ένα διαθέσιμο βιομηχανικό εφεδρικό στρατό, που ανήκει στο κεφάλαιο τόσο απόλυτα, σαν να τον είχε φτιάξει με δικά του έξοδα.*»⁶ «*Όσο μεγαλύτερος όμως είναι αυτός ο εφεδρικός στρατός σε σχέση με τον εν ενεργεία εργατικό στρατό, τόσο μαζικότερος είναι ο σταθεροποιημένος υπερπληθυσμός που η φτώχεια του είναι ευθέως ανάλογη προς τα βάσανα της δουλειάς του ενεργού εργατικού στρατού.*»⁷

Γιατί ζει τελικά ο άνθρωπος εργάτης; Για να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητά του μήπως; «*Το ζώο είναι ταυτόσημο με την ζωτική του δραστηριότητα. [...] Ο άνθρωπος όμως κάνει την ίδια του τη ζωτική δραστηριότητα αντικείμενο της βούλησης και της συνείδησής του. [...] Η συνειδητή ζωτική δραστηριότητα ξεχωρίζει τον άνθρωπο από τη ζωτική δραστηριότητα του ζώου. [...] Η αποξενωμένη εργασία*» ωθεί τον άνθρωπο να «*κάνει τη ζωτική του δραστηριότητα, την ύπαρξή του, ένα μέσο για την ύπαρξή του.*»⁸ Η Νθ, δέχεται ως δεδομένη αυτή την αντιστροφή και προσπαθεί να την δικαιολογήσει. Πάνω της χτίζει την θεωρία της ζήτησης και προσφοράς εργασίας. Όμως αυτή η αντιστροφή ισχύει σε μια συγκεκριμένη βαθμίδα ανάπτυξης του ανθρώπου, σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής που δεν είναι άλλος από τον καπιταλισμό. Η θεωρία της Αποξένωσης που πρωτοεμφράστηκε από τον «νεαρό» Μαρξ το 1844, εμφανίζεται ολοκληρωμένη και πιο «ώριμη» στο Κεφάλαιο (Τόμος Α, κεφάλαιο 1^ο, Ο Φετιχικός Χαρακτήρας του Εμπορεύματος και το Μυστικό του).

«*Τα ζώα παράγουν σύμφωνα με τα πρότυπα και τις ανάγκες του είδους στο οποίο ανήκουν, ενώ ο άνθρωπος είναι ικανός να παράγει σύμφωνα με τα πρότυπα κάθε είδους και να επιβάλει σε κάθε αντικείμενο το φυσικό του πρότυπο. Γι' αυτό ο άνθρωπος παράγει επίσης σύμφωνα με τους νόμους της ομορφιάς.*»⁹ Πώς επηρεάζει, κατά τον αστό οικονομολόγο, η αισθητική την παραγωγή; Είναι εξωγενής παράγοντας προς την ανθρώπινη φύση;

Οι Ν. ορίζουν ως σημείο ισορροπίας μιας επιχείρησης την εξίσωση του οριακού κόστους με το οριακό προϊόν. Θεωρούν δεδομένο ότι θα πουληθούν αυτά τα εμπορεύματα και μάλιστα ανεξάρτητα από την αξία χρήσης τους. Ανεξάρτητα δηλαδή, από το αν πρόκειται για τρόφιμα και ρούχα ή ηρωίνη, όπλα ή εισαγόμενες κοπέλες. Είναι παράλογο βέβαια ότι στην συνέχεια τους ξενίζουν οι κρίσεις υπερπαραγωγής.

⁵ Κ. Μαρξ: Το Κεφάλαιο, Τόμος Α, Μέρος 7^ο, κεφάλαιο 23^ο: Γενικός Νόμος Κεφαλαιοκρατικής Συσσώρευσης, σελ. 654, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1978

⁶ Ό.π.: σελ. 655

⁷ Ό.π.: σελ. 667

⁸ Οικονομικά & Φιλοσοφικά Χειρόγραφα, Κ. Μαρξ, Εκδόσεις Γλάρου, σελ.: 98

⁹ Οικονομικά & Φιλοσοφικά Χειρόγραφα, Κ. Μαρξ, Εκδόσεις Γλάρου, σελ.: 99

Το ζήτημα είναι όμως ότι δεν εξετάζουν την κοινωνική σκοπιμότητα στην παραγωγή. Για τη Νθ υπάρχει μόνο ένα κριτήριο, το κέρδος, μέσα στα πλαίσια της ορθολογικής συμπεριφοράς.

Η ανάγκη της κοινωνίας είναι η αξία χρήσης, τα διάφορα χρήσιμα – και γι' αυτό παραχθέντα – για τον άνθρωπο αντικείμενα, και όχι η αξία. Οι νεοκλασικοί θέλουν την διαιώνιση της αξίας με ένδυμα την αξία χρήσης, ενώ οι μαρξιστές επιδιώκουν την κατάργηση της αξίας και την προβολή της αξίας χρήσης.

Γιώργος Λαμπρινίδης

2000-2001

Βιβλιογραφία

- (1) Α. Βλάχου: «Η Μέθοδος της Μαρξιστικής Θεωρίας», Σημειώσεις, 1999
- (2) Κ. Μαρξ: «Θέσεις για τον Φοϋερμαχ», στο βιβλίο Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), 1993.
- (3) Κ. Μαρξ: «Κριτική της πολιτικής οικονομίας: Πρόλογος», στο βιβλίο Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), 1993.
- (4) F. Engels «Επιστολή του Engels προς τον J. Bloch (21/9/1890)», στο βιβλίο Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), 1993.
- (5) Κ. Μαρξ: «Η μέθοδος της πολιτικής οικονομίας», από τα Grundrisse, στο βιβλίο Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), 1993.
- (6) L. B. Rowthorn: «Νεοκλασικισμός, Νεοικαρντιανισμός και Μαρξισμός», στο βιβλίο Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), 1993.
- (7) Α. Βλάχου και R. Wolff (επιμέλεια), *Πολιτική Οικονομία του Καπιταλισμού*, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1993.
- (8) B. Fine: *Οικονομική Θεωρία και Ιδεολογία*, εκδ. Κάλβος, 1985, σελ. 13-24.
- (9) S. Himmelweit: «Το άτομο ως βασική μονάδα ανάλυσης» στο *Τα Οικονομικά χωρίς Προσωπεία* των F. Green – P. Note, (επιμέλεια), εκδ. Κάλβος, 1980, σελ. 42-61
- (10) Α. Βλάχου (Επιμέλεια) *Σύγχρονη Οικονομική Θεωρία: Ριζοσπαστικές Κριτικές του Νεοφιλελευθερισμού*. Τυπωθήτω – Δαρδανός, 1999, σελ.45-53
- (11) Κ. Μαρξ: *Οικονομικά & Φιλοσοφικά Χειρόγραφα 1844*, Εκδόσεις Γλάρος
- (12) Κ. Μαρξ: *Το Κεφάλαιο*, Τόμος Α, Μέρος 7^ο, κεφάλαιο 23^ο: Γενικός Νόμος Κεφαλαιοκρατικής Συσσώρευσης, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1978